

Prozodické aspekty reprodukované řeči v konverzačních příbězích¹

Eliška Zaepernicková, Martin Havlík

ABSTRACT:

Prosodic Aspects of Reported Speech in Conversational Storytellings. This article presents the findings of a study on the prosodic aspects of reported speech in informal conversations. The majority of the material was recorded by speakers themselves in the hope that this would eliminate the Observer's Paradox. First, instances of reported speech were chosen and then prosodic differences between these instances and ambient speech were identified. The voice qualities used by the speakers to index different affective states and personal qualities of others were further examined, and an auditive as well as an instrumental analysis of the speech signal was performed. The findings suggest that the use of specific prosodic devices is not an individual matter but rather a conventionalized one. Changes in F_0 level and level of intensity are the most frequent prosodic aspects. Strong rhythmicity of reported speech occurrences is also quite frequent. Prosodic features function mainly on the principle of contrast (i.e. in direct relation to non-reported speech) and are used in a complex manner. The same bundles of voice qualities are used by different speakers to construct almost stereotypical images of concrete personas.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS:

konverzační analýza, persona, prozodie, reprodukováná řeč, sociofonetika
conversation analysis, persona, prosody, reported speech, sociophonetics

1 ÚVOD

V promluvách existují přinejmenším tři komponenty podílející se na tvorbě významu (srov. Gumperz, 1982, s. 130–152), a to zaprvé sémantický obsah, zadruhé syntaktické paradigma a zatřetí kontextualizační vodítka (*contextualization cues*), jako je například prozodie. Důležitost zkoumání prozodie v každodenní interakci vyzdvihují např. Seltingová a Couper-Kuhlenová (1996), resp. Couper-Kuhlenová a Seltingová (1996), které zároveň upozorňují na nutnost využívání nových analytických postupů (z pozdějších prací, v nichž je analyzována prozodie v každodenní, neformální interakci či je shrnut vývoj bádání v této oblasti, viz např. Couper-Kuhlenová a Fordová (2004), Barth-Weingartenová, Reberová a Seltingová (2010) či Walker (2013)).

Jedním ze základních diskurzních prostředků, v němž se specificky užívá prozodie, je reprodukováná řeč (*reported speech*), tj. část promluvy, v níž aktuální mluvčí zprostředkovává či parafrázuje slova jiného mluvčího. Na četnost výskytu tohoto

¹ Tento výstup vznikl v rámci projektu Interdisciplinární přístup k problematice jazykovědných teorií podprojektu Korelace mezi zvukovou realizací reprodukované řeči a její následnou percepcí řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy z prostředků Specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2016 a GA ČR 15-011165 Syntax mluvené češtiny.

prostředku poukazuje již Bachtin (1980, s. 112), který tvrdí, že „[k]aždý rozhovor se hemží reprodukovánými a interpretovanými slovy“ a že „v praktické řeči každého ve společnosti žijícího člověka tvoří v průměru nejméně polovinu všech pronášených slov slova cizí (uvědoměle cizí), reprodukováná s různou přesností a nezaujatostí (respektive zaujetím)“. V konverzačních příbězích (tj. v příbězích vyprávěných v rozhovorech) je četnost výskytu tohoto prostředku nejvyšší (srov. Holt, 2009).

Reprodukováná řeč se významně odlišuje od okolní promluvy. Z hlediska lexikálního se vyznačuje změnou deiktických prostředků (např.: „já vám nevotevřu“, kde se já nevztahuje k aktuálnímu mluvčímu), ze zvukového pak využitím prozodických prostředků, jimiž mohou být změna výšky hlasu, využití různých druhů fonace, změna hlasitosti nebo změny tempa a rytmu. Může dojít i ke změně jazykové formy, tj. přepnutí kódu (*code-switching*). Funkce této změny je nejen expresivní, ale především evaluační. Zvukové ztvárnění umožňuje posluchači vytvořit si vlastní úsudek o jednotlivých postavách a událostech z konverzačního příběhu (Cliff — Holt, 2007, s. 7) neovlivněný konkrétním lexikálním pojmenováním evaluace, kterou stanovuje vypravěč, tj. aktuální mluvčí. Labov (1972, s. 370–375) v konverzačních příbězích rozlišuje mezi externí evaluací, kdy vypravěč poskytuje posluchači explicitní pokyn, jak hodnotit popisované události a účastníky příběhu (viz dále např. *BLBEC*; příklad 9, řádek 20), a interní evaluací, kdy vypravěč posluchači poskytuje pouze indicie, utvoření závěru je však ponecháno na posluchači. Využití reprodukováné řeči, ať již vlastní, nebo ostatních aktérů příběhu, a zároveň uplatnění odlišných zvukových kvalit označuje Labov (1972, s. 372) za základní možnost, jak včlenit evaluaci do příběhu a zachovat jeho dramatickou kontinuitu. Vedle možnosti evaluace může reprodukování představovat též prostředek, který mluvčímu umožňuje slyšitelně se distancovat od toho, co říká.

Reprodukováné řeči v konverzačních příbězích, ale i mimo ně se věnuje poměrně velké množství především zahraničních studií, přičemž inspirativní jsou pro nás zejména práce vycházející z konverzační analýzy či interakční lingvistiky (viz níže). V těchto studiích jsou zpracována zejména následující tři témata (Cliff — Holt, 2007, s. 3):

1. forma reprodukováné řeči,
2. autenticita reprodukováné řeči,
3. záměrná funkce reprodukováné řeči.

Formě reprodukováné řeči, tj. prvnímu z centrálních témat, se věnují různé zahraniční publikace, a to jak z hlediska syntaktického, tak prozodického. Vzhledem k zaměření této studie zde zmiňujeme pouze texty zabývající se prozodickými aspekty reprodukováné řeči. Prozodickým aspektům reprodukováné řeči s ohledem na to, čeho modifikací hlasu mluvčí dosahuje, se ve své studii věnuje Günthnerová (1999). Pro analýzu materiálů využívá prozodickou analýzu, jejíž základy v úvodní kapitole publikace *Prosody in Conversation* objasňují Seltingová a Couper-Kuhlenová (1996). Z trochu jiného úhlu na prozodické aspekty reprodukováné řeči nahlíží ve své studii s názvem *Coherent voicing: on prosody in conversational reported speech* z roku 1998 právě Couper-Kuhlenová (1998). Nastihuje zde problematiku využívání konzistentních zvukových charakteristik. Tématem reprodukováné řeči se zabývá také Jessie

Samsová (2007) ve svém článku *Quoting the unspoken: an analysis of quotations in spoken discourse*, kde mimo jiné z prozodického hlediska analyzuje verbalizované reprodukováné domnělé myšlenkové pochody. Reprodukovanou řeč ve svém článku *Bilingual voicing: a study of code-switching in the reported speech of Finnish immigrants in Estonia* analyzují také Fricková a Riionheimoová (2013), které se věnují zvukovým kvalitám spíše okrajově a objasňují především to, jaký význam má využívání cizího jazyka pro účely reprodukováné řeči.

Tato studie si klade za cíl s pomocí metod interakční lingvistiky (srov. např. Selting — Couper-Kuhlen, 2001), etnometodologické konverzační analýzy (z největších publikací viz např. Sidnell — Stivers, 2013; Clift, 2016) a prozodické analýzy představit zvukové prostředky, které mluvčí v českých rozhovorech využívají pro dramtizaci a interní evaluaci reprodukováných rozhovorů v konverzačních příbězích, a v souvislosti s tím také ukázat, čeho takovouto změnou formy mluvčí dosahují. První část textu sestává z výčtu a popisu zvukových vlastností hlasu. V další části jsou uvedeny základní aspekty a okolnosti výzkumu reprodukováné řeči. Poslední, analytická část potom na základě dat z neformálních českých rozhovorů ukazuje jednotlivé formy reprodukováné řeči, snaží se poukázat na její význam v interakci a naznačit obecné tendence mluvčích.

2 DESKRIPTIVE SUPRASEGMENTÁLNÍCH ZVUKOVÝCH KVALIT

Při popisu suprasegmentálních zvukových kvalit v této studii vycházíme převážně z definice prozodie od Szczepek Reedové (2006) a z klasifikace zvukových kvalit od Lavera (1968), částečně také z později definovaných kvalit, které byly následně využity pro účely analýzy hlasových profilů (VPAS; viz Hardcastle — Mackenzie Beck, 2005). Cílem této studie je popsat pokud možno objektivní zvukové kvality, kterými mluvčí disponují a které využívají pro značení reprodukováné řeči v konverzačních příbězích. Využity byly tedy především pojmy vycházející z fyzikální reality, nikoliv typická označení, jimiž byla, jak uvádí Laver (1968), přídavná jména jako chraplavý, tenký, bohatý, sametový, pisklavý atd., přičemž k popisu fyzikálních procesů lze dospět i z percepce, reality percepční (srov. kupř. San Segundo — Mompean, 2017; Walker, 2013).

Základními prozodickými aspekty jsou výška, síla a trvání, stejně jako i čtvrtá vlastnost, kterou je barva zvuku (neboli ténbr). Celkově je můžeme zařadit do širší skupiny suprasegmentálních rysů řeči. Co se týče výšky, je možno rozlišovat několik výškových poloh, přičemž Laver (1968) vyjmenovává základních pět: velice hluboký hlas, hluboký hlas, středně položený hlas, vysoký hlas, velice vysoký hlas. Laverův model je koncipován pro angličtinu, pro češtinu je zde využíván pouze čtyřúrovňový model (viz Palková, 1994), protože čeští mluvčí vykazují v porovnání s anglickými menší melodický rozsah (Volín — Poesová — Weingartová, 2015). Tato klasifikace může být do jisté míry subjektivní, není-li toto hodnocení založeno na objektivním fyzikálním měření. Pro bližší určení hlasového rozsahu mluvčího je proto vhodné uvádět rozpětí hodnot v pultónech. Vhodné je také v rámci transkripce nahrávek označení výškové polohy doplnit o rys zvýšení, popř. snížení, jelikož pro percepční

dojem uživatele jazyka je z významového hlediska relevantní spíše změna výšky než určitá výška.

S výškovými polohami úzce souvisí také typy fonací. Rozlišuje se několik druhů fonací, které se od sebe liší postavením hlasivek, jejich pohybem a napětím hrtanového svalstva. Vedle modálního hlasu (normálního) se mezi základní typy fonací řadí dyšná fonace, třepená fonace, tlačaná fonace a falzet. Za specifický typ fonace je možno označit také šepot, při němž ovšem hlasivky nekmitají. Šepot vzniká třením vzduchu o okraje zúžené hlasivkové štěrbině, zejména v její chrupavčité části, v šepotané řeči zcela chybí složka základního tónu (Palková, 1994, s. 57).

Další ze základních vlastností zvuku je síla hlasu, jejímž percepčním korelátem je hlasitost. Podobně jako u výšky hodnotí Laver (1968) úroveň hlasitosti na pětistupňové škále: velice tichá, tichá, normální, hlasitá, velice hlasitá. Hodnocení úrovně hlasitosti je rovněž (stejně jako hodnocení výšky) do určité míry subjektivní, proto je vhodné pro dokreslení využívat jejího akustického korelátu intenzity. Pro delší řečový úsek je také vhodné doplnit popis úrovně hlasitosti o konturu intenzity. Pro vnímání uživatele jazyka z významového hlediska je také relevantní spíše změna hlasitosti nežli určitá hlasitost. Z tohoto důvodu je opět vhodné doplnit hodnocení úrovně hlasitosti o rys zvýšení, popř. snížení a také, jak uvádí Szczepek Reedová (2006), značit postupné změny hlasitosti. Pro jejich značení přebírá z transkripčního systému GAT (Selting et al., 1998) termíny *crescendo* a *diminuendo*, s nimiž zde rovněž pracujeme (srov. transkripční konvence v příloze na konci textu).

Třetí základní vlastností zvuku je trvání. Od temporálních vzorců jakožto vlastnosti zvuku se následně v popisu odvozují pojmy jako rytmus, tempo, závěrové zpomalování a pauzy v řeči. Právě tyto kategorie zde dále rozvíjíme a využíváme jich pro popis formy reprodukované řeči. Trvání má vliv na rozličné aspekty řečové produkce, a to od jednotlivých slabik až po výpověď jako celek. Jak píše Szczepek Reedová (2006), na úrovni slabiky je možné měřit její trvání, přičemž slabiky mohou být prodlouženy nebo kráceny. Na úrovni promluvy jako celku je poté možné měřit mluvní tempo, tj. počet slabik, příp. hlásek za sekundu realizovaných v rámci dané promluvy včetně pauz. Podle vzoru Szczepek Reedové (2006) zde rozlišujeme dvě kategorie, a to *allegro* a *lento*, tj. rychlé a pomalé tempo. Velké množství slabik (hlásek) za sekundu je vnímáno jako rychlé tempo, naopak malé množství slabik (hlásek) za sekundu jako tempo pomalé. V případě, že tempo v rámci řečového úseku zrychluje, používáme termínu *accelerando* a v případě zpomalování pak *rallentando* (Selting et al., 1998).

Dalším časovým aspektem je rytmus řeči. Elementární rytmus řeči vzniká tím, že se souvislý proud slabik rozčlení na skupiny slabik (přízvukové takty), které jsou si navzájem podobné nejen zvukovou charakteristikou, tj. střídáním těžké a lehké doby, ale také velikostí, tudíž představují jednotky téhož řádu (Palková, 1994, s. 158).

Čtvrtá základní kvalita zvuku je označována jako barva zvuku (také *témbr*). Objektivním (fyzikálním) korelátem barvy zvuku je zvukové spektrum. Pod zastřešující termín barvy zvuku je možno zahrnout modifikace vzniklé posunem jednotlivých artikulačních orgánů — vertikálním posunem hrtanu je možné docílit sníženého nebo zvýšeného hrtanového hlasu, podobně lze velikost vokálního traktu modifikovat i labializací, popř. delabializací. Dále se do této kategorie řadí i nazalizovaný a denaza-

lizovaný hlas. Zhoršená kvalita některých analyzovaných dat bohužel znemožňuje doplnění poslechové analýzy o instrumentální analýzu akustického signálu.

3 VÝZKUM

3.1 DATA

Analyzované materiály jsou převážně běžné, neformální rozhovory, pouze v jednom případě se jedná o narativní interview, v němž se krom vyprávění objevilo i několik dialogických okamžiků. Ve všech případech byla analyzovaná reprodukována řeč součástí konverzačního příběhu.

Analyzované rozhovory je možné rozčlenit do tří kategorií podle místa, situace a účastníků: 1. přátelské a rodinné návštěvy probíhající v soukromí, 2. rozhovor ve vinotéce mezi přáteli, popř. přáteli přátel a 3. výzkumné interview. Nejvýznamněji jsou zastoupeny rozhovory z 1. skupiny. Část analyzovaných dat je součástí stále se rozšiřujícího souboru nahrávek každodenních přátelských rozhovorů vedených v českém jazyce. Tyto nahrávky jsou pořizovány samotnými respondenty za nepřítomnosti experimentátora.

Tabulka shrnuje základní údaje o analyzovaných mluvčích. Celkově se jedná o 14 mluvčích, z toho 6 žen, 6 mužů a 2 dívky ze základní školy. Nejmladší mluvčí bylo v době nahrávání 7 let a nejstaršímu 60. Počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných mluvčích je vyvážený.

Situace	Označení nahrávky	Jméno mluvčího	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Povolání
(1)	TNJ01	Ferda (FE)*	Muž	40	SŠ s maturitou	Zahradník
(1)	TNL01	Lukas (LU)	Muž	30	SŠ s maturitou	Sportovní instruktor
(1)	TNJ02	Alena (AL)	Žena	50	SŠ s maturitou	Podnikatelka
(1)	ALX_230218_002	Lucka (LC)	Žena	11	X	Žákyně ZŠ
(1)	ALX_230218_002	Amálka (AM)	Žena	7	X	Žákyně ZŠ
(1)	TNJ02	Anička (AN)	Žena	22	gymnázium	Studentka VŠ — filologie
(1)	FPA_150411_001	M1	Muž	27	VŠ	Student VŠ — PřF UK
(1)	FPA_150411_002	M2	Muž	26	VŠ	Student VŠ — PřF UK
(1)	FPA_150411_003	Ž1	Žena	25	VŠ	Studentka VŠ — PřF UK
(1)	FPA_150411_004	Ž2	Žena	25	VŠ	Studentka VŠ — PřF UK
(2)	TVJ01	Alena (AL)	Žena	50	SŠ s maturitou	Podnikatelka

Situace	Označení nahrávky	Jméno mluvčího	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Povolání
(2)	TVJ01	N1	Muž	60	SŠ s maturitou	Podnikatel
(2)	TVJ01	Venca (VE)	Muž	58	VŠ	Majitel vinotéky
(2)	TVJ01	Mařenka (MA)	Žena	40	VŠ	Trenérka
(3)	TIO2	Anička (AN)	Žena	22	gymnázium	Studentka VŠ — filologie
(3)	TIO2	KM	Žena	40	VŠ	Sociální poradce

* jména mluvčích byla pozměněna

TABULKA 1: Základní údaje o analyzovaných nahrávkách a mluvčích (uspořádáno do tří částí podle charakteru nahrávací situace: 1. návštěva, 2. vinotéka, 3. výzkumné interview).

3.2 METODA

Z jednotlivých nahrávek byly nejprve podle předem stanovených kritérií vyčleněny konverzační příběhy. Tato základní kritéria vychází z koncepce Eca (2010, s. 133; srov. též Hájek — Havlík — Nekvapil, 2012). Vyprávění je tak vymezeno jako řada změn situovaných v čase, jež jsou vyvolány určitými příčinami a které směřují ke konečnému výsledku, přičemž konatel je jasně identifikován. V těchto vybraných pasážích byly identifikovány úseky reprodukováné řeči. Ty byly rozděleny do dvou skupin: na ty, (a) v nichž byly uplatněny zvukové kvality odlišné od zbývající promluvy, a na ty, (b) v nichž nebyly uplatněny zvukové kvality odlišné od zbývající promluvy. V prvních z nich byla analyzována prozodie, nejprve pouze poslechově, tj. za pomoci vlastní percepce, následně i s podporou instrumentální analýzy akustického signálu. Pro tyto analytické účely byl využit program Praat (Boersma — Weenink, 2015) a také program Prosogram (2004). V případě prezentovaných grafik křivky F_0 bylo využito možnosti vyhlazení, tj. funkce smooth (nastavení šířky pásma na 10 Hz, popř. 20 Hz). Metoda analýzy využívaná pro účely této studie je kombinací interakční lingvistiky, konverzační analýzy a interakční analýzy prozodie. Analýzy reprodukováné řeči, při níž nebyly uplatněny zvukové kvality odlišné od zbývající promluvy, nejsou z nedostatku místa do této studie zařazeny.

Zvuková kvalita dat vystavila analytické práci určitá omezení. Ve všech případech, až na příklady 7 a 8, se jedná o data pocházející z běžných rozhovorů. Tato skutečnost měla vliv na zvukovou kvalitu získaných dat, která je často zhoršená akustickými vlastnostmi prostředí, v němž nahrávka vznikla. Na několika nahrávkách je v pozadí hudba, jiné byly nahrány v rušném prostředí. Omezení vyplývající ze zhoršené zvukové kvality nahrávky tak mají v některých ohledech vliv na možnosti instrumentální analýzy akustického signálu. Z tohoto důvodu není například možné percepční dojem týkající se typů fonace podložit akusticky. Stejně tak zhoršená zvuková kvalita nahrávek znemožňuje instrumentální analýzu segmentálních jevů, kterými se zde však zabýváme pouze okrajově v několika případech. Na druhou stranu byla výhodou

tohoto způsobu získávání dat uvolněná atmosféra, která přispěla k přirozenosti získaných dat a umožnila méně sebeuvědomělé nahrávky. I přes tato akustická omezení mohou zde prezentované analýzy být přínosem k výzkumu prozodických aspektů v běžné komunikaci, neboť fonetické výzkumy pro své analýzy často využívají spíše dat získaných ve studiovém nebo takřka studiovém prostředí, kde navíc není možné se vyvarovat tzv. paradoxu pozorovatele (Labov, 1972, s. 12). Uvolněná atmosféra nahrávek přispěla k přirozenosti získaných materiálů.

Část analyzovaných nahrávek byla zaznamenána na digitální diktafon SONY ICD-UX200 ve formátu 16 bit / 44,1 kHz mp3. Pro účely instrumentální analýzy byly tyto nahrávky převedeny do formátu wav. Ostatní nahrávky byly zaznamenány na digitální diktafon SONY ICD-UX533 ve formátu 32 bit / 44,1 kHz wav. Doplňkově byly k analýze využity i odposlechnuté rozhovory, které byly autory zaznamenány v terénu.

3.3 PSANÁ VERSUS MLUVENÁ REPRODUKOVANÁ ŘEČ

Přímá reprodukováaná řeč, běžně označovaná pouze jako přímá řeč, se obvykle v literatuře a psaných textech značí uvozovkami (někteří současní autoři však přímou řeč nijak neoznačují; srov. např. díla Cormaca McCarthyho, Pétera Nádase, Elfriede Jelinekové či Jáchyma Topola). Kromě tohoto typografického značení bývá uvozena ve většině případů též verbem dicendi, jako např. *ptal se, praví* apod. V tomto aspektu se nijak neodlišuje od nepřímé řeči, u níž je však verbum dicendi následováno spojkou. Obvykle bývá též explicitně vyjádřena i osoba, která hovoří, tzv. ohlasová persona (*voice-persona*).² Ohlasová persona však může být též nevyjádřena, resp. přítomna pouze implicitně.

Mluvená přímá reprodukováaná řeč samozřejmě nemůže být od okolního kontextu odlišena typograficky. Nabízí se tedy otázka, je-li v rozhovoru typografické značení přímé reprodukováané řeči nahrazeno značením prozodickým (srov. Klewitz — Couper-Kuhlen, 1999). Stejně tak se nabízí otázka, existuje-li verbální ekvivalent interpunkce uvnitř přímé reprodukováané řeči. Těmto otázkám je věnována následující analytická část.

K uvození přímé reprodukováané řeči užívají verba dicendi, popř. jiného méně konvencionalizovaného prostředku i mluvčí v běžných rozhovorech. Nejvíce frekventované je zřejmě verbum *říkat*. Využívána jsou i další podobná slovesa popisující sdělovací činnost, jako jsou *povídat, volat, vyprávět a vysvětlovat*. Dochází i k duplikaci verb *volám, říkam*. Mluvčí také využívají i jiných než slovesných uvození citace: *a ten zas, a von, a von takový, a vona nějak aj.*, případně přímo *a Venca*, kde je explicitně označena ohlasová persona a sdělovací činnost je vyjádřena pouze implicitně. V analyzovaných datech se též vyskytuje případ, kdy je k uvození přímé reprodukováané řeči využito prostředku sdělování, konkrétně *telefon pro volat*.

2 Nový termín ohlasová persona byl zvolen za základě anglického pojmu *voice-persona* (Frick — Riionheimo, 2013). Termín *persona* (Coupland, 2007) je v sociolingvistických a sociofonetických studiích užíván ve smyslu ztvárnování alternativních, popř. dílčích identit a odlišných mluvních stylů (srov. např. Podesva, 2007).

Odlišně je tomu s rozlišováním přímé reprodukované řeči různých ohlasových person v běžných rozhovorech. Mluvčí často využívá pro charakterizaci jednotlivých person různých prozodických prostředků. Tento způsob rozlišování vyplývá z jedné ze základních podmínek pro usnadnění percepce přímé reprodukované řeči a ulehčení jejího přiřazení ke skutečným citovaným mluvčím, jak je specifikuje Couper-Kuhlenová (1998). Tyto požadavky na zdařilou reprodukovanou řeč jsou následující:

1. Musí být rozpoznatelné, jedná-li se o reprodukci, či nikoliv. Posлуhač si klade otázku, zdali je tento hlas hlasem aktuálního mluvčího. Rozpoznání reprodukováného hlasu by se mělo zdařit, pokud mluvčí dokáže vyprodukovat dostatečně odlišný hlas od svého obvyklého hlasu.
2. Reprodukováný hlas musí být jasně přiřaditelný k zamýšlené ohlasové personě. Posлуhač se ptá, či hlas je reprodukován. Zdařilostní podmínky si nárokují využívání konzistentních zvukových kvalit pro každou jednotlivou personu.
3. Musí být zřejmé, za jakým účelem mluvčí využívá daných zvukových kvalit. Otázkou z hlediska percepce je, jak je tento jiný hlas tvořen, resp. co je cílem zvoleného způsobu reprodukce.

Pro účely psané přímé reprodukované řeči autoři často využívají metajazykových komentářů, které informují o formě produkce dané řeči. Tyto metajazykové komentáře v psaném kontextu do jisté míry zastupují složku zvukovou, tj. popisují prozodické aspekty, případně výslovnost na segmentální rovině. Nutnost doplnění metajazykových komentářů v běžných rozhovorech do určité míry odpadá, neboť je možné přímo využít zvukové formy, kterou již není nezbytně nutné doplňovat o explicitní popis daného způsobu produkce. Data přesto vykazují určité tendence mluvčích explicitně odkazovat na formu přímé reprodukované řeči, jako je tomu například v následujícím příkladu 1, řádek 27. Jedná se o ukázkou využití metajazykové funkce, s jejíž pomocí mluvčí manifestují své jazykové povědomí, viz Jakobsonovo (1995) vymezení a popis jazykových funkcí.

(1) *Tenis a syn Jenda (TVJ01)*

Ve vinotéce si skupina příbuzných a štamgastů spolu s majiteli vypráví příhody ze života; k těm patří také Mařenčino vyprávění o Jendovi a jeho tenisovém utkání

MA = Mařenka (vypravěčka, matka Jendy)

AL = Alena (adresát)

- 23 AL: no:/ [no:/]
 24 MA: [nej]lepší byl vo:n hrál s nějakym kluke:m/ dal mu eso:/
 25 (.) a ten kluk řekl aut že jo:/ a ukázal úplně někde jinde: míč; a
 26 vo:n (1s) ((povzdech)) <<f+len>ju: a:r not norma:l\> ((smích))
 27 ta[kle náč]
 28 AL: [((smích))

V tomto úryvku Mařenka pokračuje ve vyprávění o nedávném tenisovém zápase, na nějž svého syna Jendu doprovázela. Vyprávění má pravděpodobně sloužit jako argument pro její tvrzení, které předcházelo zde prezentovanému úryvku, že *nejlepší je; že Jenda vlastně nic neví*. Mařenka tedy doplňuje další sled za sebou následujících aktivit (řádky 24–26). Na řádku 26 Mařenka „na scéně“ reprodukuje repliku, kterou v rámci vyprávění přiřazuje synovi Jendovi. K uvození reprodukované řeči využívá spojení *a vo:n*, tj. nikoliv verba dicendi, ale označení ohlasové persony. K reprodukci Jendovy repliky Mařenka navíc využívá určitých prozodických aspektů, které ji vyčleňují z okolní promluvy. Mařenka zde dokonce pro účely citace přepne kód. Využívá angličtiny jakožto jazyka, v němž byla reprodukováná promluva pronesena v originále. Toto přepnutí kódu slouží nejen k autentizaci reprodukované řeči (viz Frick — Riionheimo, 2013, s. 570), ale zároveň umožňuje aplikaci interní evaluace realizované za pomoci příznakové výslovnosti (viz Čechová, 2005).

Uvádíme tento úryvek především kvůli metajazykovému komentáři na řádku 27. Komentář *takle náák*, který následuje vzápětí po reprodukované řeči, zpětně explicitně odkazuje na její formu. Mařenka záměrně využívá nestandardní výslovnosti angličtiny, která však nesouvisí s její nekompetencí v anglickém jazyce (zároveň ji však ani nevylučuje), nýbrž souvisí s dokreslením reprodukované řeči.

(2) You are not normal.

(a) [ju'a:r | 'not | 'norma:l ||]

(b) ['juə nɒt | 'nɔ:məl ||]

V příkladu 2 je nejprve uveden fonetický přepis konkrétní Mařenčiny realizace (a) a následně pod ním pro srovnání fonetický přepis ortoepické podoby anglické výslovnosti (b). Mařenka ve své produkci využívá běžných českých vokálů stejně jako jednokmitného alveolárního švihu, tj. běžné české realizace alveolární vibranty. Ve slově *normal* navíc Mařenka prodlužuje trvání vokálu v druhé slabice, a to patrně pod vlivem českého *normální*. Mařenka této výslovnosti využívá k vyjádření jazykové nekompetence Jendy, jak je patrné z jejího následného smíchu a především právě z následného metajazykového komentáře (*takhle náák*). Využití této výslovnosti Mařenkou pro účely reprodukované řeči, tj. využití této nestandardní anglické výslovnosti jakožto jednoho z kontextualizačních vodítek (Gumperz, 1982), naznačuje, že podle ní není běžnost výskytu této výslovnosti u českých rodilých mluvčích zcela sdíleným sociálním předpokladem. Právě společné uvědomování si abnormality této výslovnosti umožňuje její využití ke kontextualizaci dané reprodukované řeči. Nicméně z následného komentáře (*takle náák*) je také patrné, že sama mluvčí nakonec na předpokládanou sdílenou znalost o tom, jak se má mluvit anglicky, zcela nespolehala.

Kromě funkce potvrzení záměrnosti využitých zvukových prostředků může být metajazykový komentář využit i při opravě, resp. při neporozumění funkci daného kontextualizačního vodítka nebo nereagování na ně (Gumperz, 1982, s. 132). V následujících dvou příkladech 3 a 4 nebyla nestandardní, resp. pro účastníky rozhovoru neobvyklá výslovnost určitého slova považována za dostačující kontextualizační vodítka, pravděpodobně z důvodu absence jiných prozodických vodítek, což je patrné

z absence adekvátní odezvy ze strany adresáta. Oba příklady jsou pouhým terénním zápisem odposlechnutých rozhovorů.

(3) *Na návštěvě vypráví hostitel Ferda (FE) hostu Aničce (AN) o svém bývalém sousedovi a jeho psovi.*

- 1 FE: Můj soused měl psa a vždycky mu říkal Azore trhé!
- 2 AN: ((pauza))
- 3 FE: On byl totiž z Moravy, tak říkal trhé.
- 4 AN: Aha ((smích))

(4) *Ve výtahu vypráví jedna studentka anglistiky (S1) druhé studentce anglistiky (S2) o spolubydlící své kamarádce.*

- 1 S1: A její spolubydlící říkala, že ztratila asi sedumkrát ajzik.
- 2 S2: Ajsik.
- 3 S1: Ne, ajzik. Fakt říkala ajzik. <<hlasitěji>Ajzi::k.> Mně to tak rvalo uši, jak to furt takhle vyslovovala.
- 4 S2: Ale tak co my vo tom víme, kdo tady studuje anglistiku, víd.

Předcházející příklady 3 a 4 naznačují, že bez uplatnění odlišných zvukových kvalit nemusí být pro recipienta dostatečné pro označení reprodukované přímé řeči, pokud mluvčí užije výslovnost, kterou zřejmě sám považuje za neobvyklou. Při nevyužití odlišných prozodických kvalit, a zároveň uplatnění nestandardní výslovnosti (příklad 4, řádek 1) nebo nestandardního sufixu (příklad 3, řádek 1) může dojít k neporozumění, které následuje iniciace opravy jedním z mluvčích. Iniciace opravy následně vede k uplatnění metajazykového komentáře, popř. v příkladu 4 dokonce i k využití určitých doplňujících prozodických vlastností (Gumperz, 1982).

U příkladu 3 lze chybějící responzi považovat za reakci znamenající, že se adresátovi (AN) daný vtíp nezдал dostatečně humorným. Příklad 4 je z tohoto hlediska díky iniciování a provedení opravy (*other-initiated other-repair*) méně sporný.

4 ANALÝZA PROZODICKÉHO ZNAČENÍ REPRODUKOVANÉ ŘEČI

Z analýzy dostupných dat je patrné, že mluvčí využívají ve svých projevech různých prozodických aspektů v různé míře. Nejčastěji využívají změny výškové polohy hlasu, přičemž se ve většině případů jedná o posun do vyšších poloh hlasového rozsahu mluvčího. Na příkladu 5 uvedeném níže, kdy mluvčí zvýší svou hlasovou polohu přibližně o oktávu a půl (řádky 72–74), je navíc patrné, že prozodické značení může skutečně sloužit k substituci typografického značení využívaného v psaných textech. Zde uvedený příklad lze považovat za prototypický.

(5) Barely s vodou (TNJ01)

Alena a Anička jsou na pravidelné přátelské návštěvě u Ferdy; Ferda jim vypráví o dění u sebe v práci

FE = Ferda (hostitel, vypravěč)

AL = Alena (host, matka AN, adresát)

AN = Anička (host, adresát)

68 FE: a už sem jo; a už sem šel\ to jako; to už sem šel jako do
 69 toho\
 70 AN: ((smích))
 71 AL: ((smích)) a jo: no tak;
 72 FE: a (vodch); (0,9s) <<vyšší+len+f+tlač>UŽ VYPADNĚTE; KDO VÁS
 73 MÁ SLEDOVAT NA TEJ TELEVIZI voe [(VŠECHNY)] VŠEM SEM VÁM
 74 ŘIKAL ŽE TO PROSTĚ vy->
 75 AL: [(smích)]
 76 (2,9s)
 77 FE: (já tam furt tankuju) že jo; (1,4s) to tam sleduje;;
 78 šéfová\ (2,3s) říkam; <<vyšší+len+f+tlač>NO A JÁ SE MAM
 79 POSRAT NEBO CO:/> (...) <<nižší+len+f>prostě já to
 80 POTŘEBU[JU;;] (..) tak si to; [VEZMU]
 81 AL: [byla] scéna [<jo;>]
 82 AN: [(smích(2s))]
 83 AL: [(smích(2s))]
 84 FE: a[ted'/]
 85 AL: [vodu\
 86 FE: a t[ed'/]
 87 AL: [jo:] vodu; <ted\ v létě\
 88 FE: ted' ta z vedení tam stála; (0,7s)
 89 AL: nic\
 90 FE: ((živě gestikuluje, lomí rukama, krčí rameny))³
 91 AL: ((smích))
 92 AN: ((smích))
 93 FE: <<nižší+p+dyš>asi sem tady navíc; nebo já nevím/>
 94 AL: <jo;> (..) se nezapojila do [diskuze;]
 95 FE: [<NE; VŮ]BEC\
 96 ta jako; ta
 97 neměla slov\
 98 AL: [(smích)]
 99 AN: [(smích)]
 100 FE: jen tam stála; (0,5s) <<vyšší+len+f+tlač>JÁ SE;> a ten zas
 101 <<vyšší+f+tlač>JÁ SE NA TO MUŽU VYSRAT (..) TAKOVÝHLE
 102 ČURÁCI\ (..) JÁ TO TADY zaměstnávám\
 103 AL: = a to byl ten s téma promil[ema\ nebo to byl zase jinej\
 104]

3 Údaje o neverbálním chování zaznamenány podle komentáře jedné z účastnic rozhovoru, která nahrávku pořídila.

104 FE: [ne ne; (to je) to je ten (jak
 105 byl)] to je ten; (1,1s) eště na[d\] (.) dělá pro ()
 106 AL: [jo]

V tomto úryvku Ferda rozvíjí své vyprávění o situaci, kdy se v práci kvůli tankování vody do barelů zdržel déle, než měl, tj. do již dříve ohlášeného příchodu nadřízené z vedení firmy, v níž pracuje. Ferdův přímý nadřízený byl dle Ferdova vyprávění rozčilený, protože se jeho zaměstnanci ve firmě zdrželi, a tuto nastalou situaci řešil způsobem, který Ferda explicitně zmínil v začátku svého vyprávění: *až mě.: zjebe stare:j.,* respektive *jak mě dneska zjeba:l.* V příkladu 5 pak barvitě vypráví, jak došlo ke střetu mezi ním, jeho přímým nadřízeným a vedoucí, která celé situaci po svém příjezdu přihlížela. Ferda tuto situaci s využitím zvukových prostředků inscenuje jako značně vypjatou. Užití velkého množství interně evaluačních prostředků napomáhá dramtizaci příběhu. Ferda zde cituje dokonce několikrát, a to tři různé mluvčí. V první reprodukované řeči předvádí promluvu svého přímého nadřízeného. Toto je patrně nejen z využití stejných prozodických aspektů jako již dříve v rozhovoru, ale i z využitých deiktických prostředků, kdy Ferda patří do skupiny zahrnuté pod zájmeny *vás* a *vám*, kterým říkal nadřízený *vypadněte*. Ferda zde využívá velice vysokého hlasu s tlačenu fonací. Zároveň je tato promluva charakterizována vyšší hlasitostí a pomalejším tempem s jasným frázováním a rytmiací. Funkce těchto využitých zvukových kvalit je patrně dvojitá. V první řadě Ferda využívá zvukových kvalit k interní evaluaci daného mluvčího a jeho jednání a zároveň k docílení humorného efektu.

Projev Ferdova nadřízeného je dramtizován prostřednictvím vysokého hlasu s tlačenu fonací. Z fyziologického hlediska se tento způsob tvoření řeči oproti normálnímu vyznačuje vyšším napětím svalstva, patrně z důvodu emočního, resp. psychického vypětí. Tento dojem podporuje i využití vyšší hlasitosti, která rovněž koreluje se zvýšeným svalovým napětím. Ačkoliv zvýšení posazení hlasu je důsledkem tohoto zvýšeného napětí, je stoupnutí v uvedené reprodukované řeči natolik extrémní, že mu je možné přisuzovat rozlišovací platnost.

Z hlediska sémantického není z dané prezentace zcela patrné, náleží-li oprava *všechny všem* (řádek 72) k prezentaci nadřízeného, nebo je pouze součástí vlastní produkce Ferdy, který se snaží o co nejdělejší reprodukcii řečeného. S ohledem na to, že se tato oprava od celé reprodukované promluvy nijak zvukově neodlišuje, lze předpokládat, že Ferda i tohoto prostředku využívá pro evaluaci jednání nadřízeného, popř. autentizaci reprodukované řeči. Stejně tak ukazuje využití stejných zvukových kvalit na kritický postoj Ferdy k reprodukované osobě. Zároveň do hlasu nadřízeného Ferda silnou rytmiací vkládá i jistý dojem ráznosti a uspořádanosti.

Po reprodukované řeči svého přímého nadřízeného Ferda pokračuje ve vyprávění a brzy následuje další reprodukováná řeč, která tentokrát patří samotnému Ferdovi (řádek 77). Tuto promluvu lze s ohledem na využití zvukové kvality rozdělit na dvě části, které jsou odděleny krátkou pauzou. První část (řádek 77) se vyznačuje takřka stejnými prozodickými vlastnostmi jako předchozí promluva nadřízeného. Avšak i přesto je patrný rozdíl ve výšce, která je oproti předcházející reprodukované řeči skoro o oktávu nižší. Jak svalové napětí, tak pravděpodobně i psychické jsou menší,

tato prezentace může naznačovat, že byl v dané situaci Ferda patrně také rozčilený, ale méně než jeho přímý nadřízený. Druhá část (řádky 78–79) je však již o poznání odlišnější, vyznačuje se hlubším hlasem a jasným umístěním větných přízvuků na slovech *potřebuju* a *vezmu*. Jasně kontextové členění i nižší hlasová poloha staví tuto repliku do kontrastu s předchozí reprodukovanou přímou řečí nadřízeného a první polovinou Ferdovy repliky. Jednou z funkcí reprodukované řeči je zřejmě také obhájit adekvátnost svého jednání v dané situaci. Dojem adekvátnosti svého chování Ferda umocňuje nejen využitím zvukové kvality, ale i sekvenční zakotveností své reprodukované přímé řeči, která kontrastuje s dříve uvedenou reprodukovanou přímou řečí nadřízeného. Naopak dojem neadekvátnosti jednání nadřízeného vedle využitých zvukových kvalit umocňuje též lexikálně, konkrétně např. využitím krajních formulací (Pomerantz, 1986) *všechny* a *všem*. Celkový dojem z Ferdovy reprodukce explicitně v řádku 81 vyjadřuje Alena slovem *scéna*. Smích Aleny a Aničky (řádky 82–83) ratifikuje, že Ferda zvukovým ztvárněním reprodukované řeči docílil i humorného efektu.

Ferda ve svém vyprávění pokračuje a nejdříve neverbálně, tj. pouhými gesty, reprodukuje jednání nadřízené z vedení firmy,⁴ které následně verbalizuje (řádek 93). Zde se však nejedná o reprodukci reálně pronesené promluvy. Ferda zde reprodukuje domnělou vnitřní řeč nadřízené. K těmto účelům využívá dyšné fonace, nižší hlasitosti a hlubšího hlasu. Prostřednictvím reprodukování jejích předpokládaných myšlenek zdůrazňuje její roli bystandera, který je přehlížený, z tohoto důvodu patrně dyšná fonace a nižší hlasitost, ale zároveň ji nemůže přeslechnout. Alena se (v řádku 94) ujišťuje o správnosti svého pochopení reprodukované repliky (v řádku 93) jakožto verbalizování myšlenek. Ferda následně ratifikuje její pochopení a doplňuje externí evaluaci jednání nadřízené *ta neměla slova* a *jen tam stála*. (řádek 99). V protikladu k dřívější promluvě využívá mluvčí pro účely této reprodukované přímé řeči fonaci dyšnou. Užívání dyšné fonace, jak naznačují výsledky určitých studií (Guzik, 2004; Pépiot, 2012), se zdá být charakteristické spíše pro hlasový projev žen než mužů. Navíc využití dyšné fonace a nižší hlasitosti působí klidnějším dojmem, což se zdá být, podobně jako u tlačené fonace podpořeno i fyziologicky, tj. svalovým napětím. U dyšné fonace proudí vzduch hlasovou šterbinou víceméně volně a nenaráží na překážky.

Ferda okamžitě pokračuje další reprodukovanou řečí, kterou však přerušuje, aby explicitně označil citovaného mluvčího *a ten zas* (řádek 99). Právě toto přerušování je prototypickým příkladem, který potvrzuje, že prozodické značení v mluveném diskurzu substituuje typografické značení využívané pro účely vymezení reprodukované řeči v psaných textech.

V literatuře by tato pasáž byla pravděpodobně s využitím typografického značení zaznamenána obdobným způsobem jako v následujícím návrhu příkladu 6, přičemž by však autor nejspíš zápis doplnil o metajazykový komentář, aby znázornil emoční zabarvení promluvy:

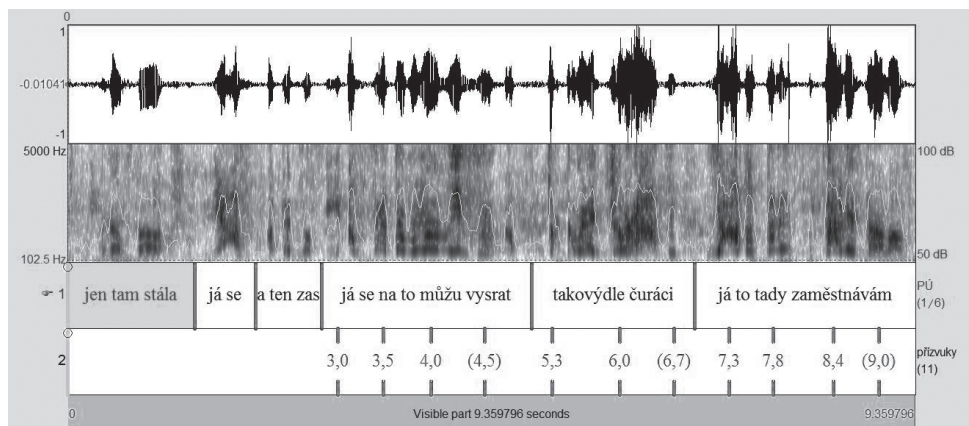
- (6) 1 Jen tam stála. A ten zas: „Já se na to můžu vysrat! Takovýhle
2 čuráci! Já to tady zaměstnávám.“

4 Ferdovo neverbální jednání následně popsala jedna z účastnic rozhovoru (srov. pozn. 3).

Ferda k odlišení této reprodukované řeči od nereprodukované využívá stejných zvukových kvalit jako při předchozí reprodukci promluvy svého přímého nadřízeného (řádky 71–73). Co se týče využívání hlasových kvalit, je jeho produkce konzistentní, a splňuje tedy požadavek, který pro reprodukovanou řeč specifikuje Couper-Kuhlenová (1998). Krom velice vysokého hlasu, vyšší hlasitosti a tlačené fonace je tato promluva opět charakterizována silnou rytmizací, jak ukazuje následující schéma a grafické znázornění.

- (7) 'jáse | 'nato | 'mužu | "vysrat || (P) 'takovýdle | "čuráci || (P) 'játo | 'tady | "zaměst(ł')návám ||

OBŘÁZEK 2: Barely s vodou — časové rozmístění jednotlivých přízvukových vrcholů (zahrnutý jsou i vedlejší přízvukové vrcholy) v programu Praat.

Celá reprodukováná řeč je rozčleněna do tří promluvových úseků, přičemž jednotlivé přízvukové vrcholy jsou od sebe vzdáleny nejen stejným počtem slabik, ale i dobou uplynulou mezi nimi. Větný přízvuk je umístěn vždy na posledním taktu, resp. slově daného promluvového úseku. Celkově tyto tři promluvové úseky intonačně vytvářejí jednu ukončenou promluvu. Její ukončenost je zde signalizována nejen jasným poklesem intonace na konci třetího promluvového úseku, ale zároveň i vypojetím platnosti ostatních zvukových kvalit, tj. tlačené fonace, vyšší hlasitosti a vyšší výšky hlasu.

Jak je vidět z Aleniny reakce (na řádce 102), zvukové kvality nemusí být dostatečné pro specifikaci mluvčího, resp. pouhá interní evaluace za pomoci prozodie nemůže plně nahradit jednu ze základních součástí narativu, jíž je orientace (Labov, 1972, s. 363). Alena snažíc se reprodukováného mluvčího zařadit do souvislosti s již dříve známými informacemi o Ferdových nadřízených, se ptá po jeho identitě.

Prozodické kvality vykazují tendenci shlukovat se, stejně jako je tomu u kontextualizačních vodítek, jejichž zástupcem jsou. Jednotlivé prozodické kvality mohou však vystupovat i samostatně (např. změna výšky hlasu). Analyzovaná data ukazují,

že mluvčí preferují jednotlivé zvukové kvality kombinovat, avšak některé zvukové kvality mohou fungovat i nezávisle. Například:

(8) Holčička (T1o2)

Začátek narativního interview probíhajícího doma u respondentky KM

KM = respondentka

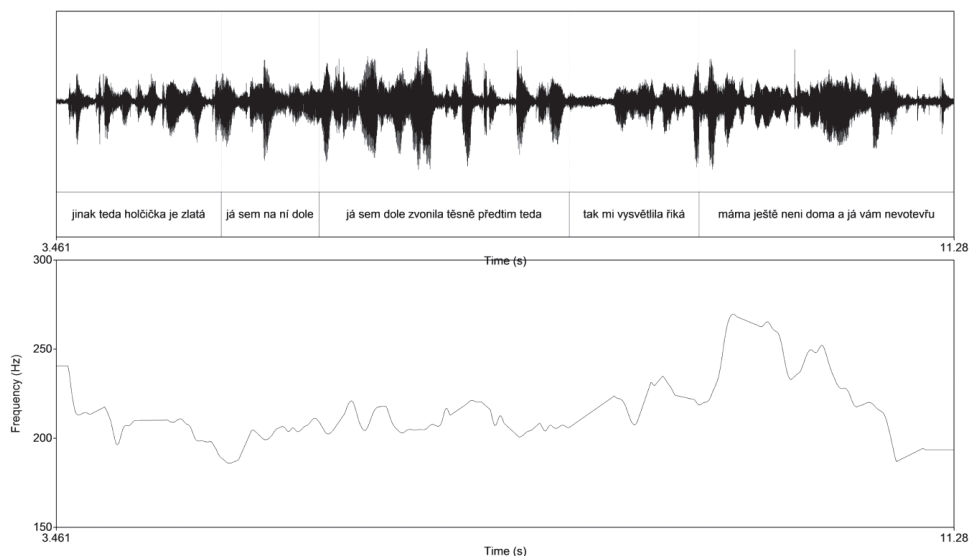
AN = Anička, tazatel

- 23 AN: a:, kolik je dětem
 24 KM: teďka jim je devět a jedenáct\ let
 25 AN: jinak teda holčička je zlatá; já sem na ní dole já sem
 26 dole zvonila těsně předtim teda tak mi vysvětlila říká
 27 <<vyšší>máma ještě není doma a já vám nevotevřu\>
 28 KM: jo ((smích)) <teda to>
 29 AN: ((smích)) <tak to bylo hezký>
 30 KM: [((smích))]
 31 AN: [((smích))]
 32 KM: <jasně,> no to je dobrý\

Anička v této části interview v souvislosti s otázkou ohledně věku dětí doplňuje krátké vyprávění o tom, jak když dorazila před dům respondentky, zazvonila a dcera respondentky jí odmítla otevřít, protože maminka nebyla ještě doma. Jak Anička uvádí, tohle se stalo *těsně předtim* (řádek 26), tj. dříve, než respondentka KM volala Aniče, že se opozdí. Anička už samotný konverzační příběh uvozuje externí evaluací *jinak teda holčička je zlatá* (řádek 25). Následuje popis sledu událostí, který je zakončen právě reprodukováním výpovědi *holčičky* (řádky 26–27). Reprodukovaná řeč je zde uvozena kombinací dvou verb dicendi, přičemž druhé (*říká*) se od prvního liší užitím přítomného času namísto minulého. Využití přítomného času slouží k inscenování vyprávění stejně jako jím uvozená reprodukováná řeč. Tato reprodukováná řeč se vyznačuje využitím vyššího hlasu, resp. stoupnutím o dva půltóny.

Vyšší hlas zde zastupuje roztomilý „hlásek“ dítěte. Tato interní evaluace je navíc doplněna o dvě externí evaluace, a to jednu nejprve v úvodu příběhu (řádek 25) a následně druhou v jeho závěru (řádek 29).

Zajímavé je srovnání výškových posunů u jednotlivých reprodukováných mluvčích. Srovnání reprodukováné přímé řeči muže v příkladu 5, kde je posun o oktávu a půl, a naopak reprodukováné přímé řeči dítěte v příkladu 7 s posunem o dva půltóny naznačuje, že není relevantní míra změny, ale pravděpodobně změna jako taková a její směr. Posun ve výšce má v obou případech stejný základ, a to kulturní a sociální znalost uživatele jazyka. Rozčilený člověk mluvící hlasitě mluví hlasem vyšším, což vyplývá z techniky tvoření řeči, stejně jako dítě, které mluví vyšším hlasem než dospělý z anatomických důvodů. Zdá se, že se jedná o sdílené vědomosti, které napomáhají kontextualizaci a jejichž konvenční využívání vylučuje neporozumění, o němž právě v souvislosti s kontextualizačními vodítky hovoří Gumperz (1982, s. 132). Při srovnávání těchto případů je zároveň nutné mít na paměti, že různí mluvčí vykazují různé tendence a také disponují různými prostředky. Využívané stoupnutí

OBRÁZEK 3: Holčička — zobrazení křivky Fo (rozmezí 150 až 300 Hz) v programu Praat.

hlasu a jeho míra je závislé na hlasovém rozsahu a také na individuálních zvyklostech mluvčího. Inklinuje-li mluvčí v běžné řeči spíše k ploché intonaci, lze předpokládat, že nebude vykazovat tendence k větší variabilitě ani v reprodukované řeči.

Změna výšky hlasové polohy se vyskytuje v reprodukované řeči jakožto zvuková kvalita velice často, a to jak samostatně, tak i v kombinacích. Mluvčí často využívají také změn hlasitosti, a to opět buďto jako jediné prozodické proměnné, nebo jako součásti složené struktury. Naopak se dle dat, která jsme analyzovali, zdá, že výrazné rytmyzace, stejně jako změn tempa užívají mluvčí v českých rozhovorech — na rozdíl od rozhovorů anglickojazyčných — výhradně jen jako jednoho prvku v kombinaci několika zvukových kvalit.

V následujícím úseku mluvčí kromě nižší hlasové polohy, pomalejšího tempa a závěrového zpomalování využívá ještě posunu hrtanu směrem dolů, posunu kořene jazyka dozadu a částečně také nazalizace a sonorizace.

(9) Barely s vodou (TNJ01)

Alena a Anička (matka s dcerou) jsou na pravidelné přátelské návštěvě u Ferdy; Ferda jim vypráví o dění u sebe v práci

FE = Ferda (hostitel, vypravěč)

AL = Alena (host, matka EL, adresát)

AN = Anička (host, adresát)

19 FE: já sem potřeboval stopadesát litrů vody\ (1,4s) <<↑+↓>kde
 20 si je mám vzít/ (nežli asi) v garáži;> (2,3s) BLBEC (...)
 21 náš couvatel\ (1s) náš couvate:1\ (...)

- 22 <<nižší+len+rall+nasal+|+>potřebuju natankova:t;> (2,4s)
 23 AL: tak si se zdržel no;
 24 FE: (1,6s) ne:ž/ (0,5s) vyjel z garáže; tak [mu tam naj]ely tři
 25 auta:\
 26 AL: [(tam byli)]

Tento úryvek pochází ze začátku Ferdova vyprávění o tom, jak se kvůli tankování vody do barelů zdržel v práci do příjezdu nadřízené z vedení firmy. Události zde popisované předcházely příjezdu nadřízené, tj. výměně názorů mezi Ferdou a jeho přímým nadřízeným (příklad 5). Ferda nejprve reprodukuje své myšlenky (řádky 19–20). K reprodukci vlastních myšlenek využívá posunu hrtanu směrem nahoru a posunu jazyka nahoru směrem k velu, přičemž je celá tato reprodukováná řeč i silně rytmizovaná:

(10) ‘kdesi | je‘mám | “vzit || ‘nežli | ‘asi | “vgaráži ||

Po delší pauze následuje nejprve externí evaluace mluvícího (*blbec*), jehož řeč Ferda následně reprodukuje (řádky 21–22). Zde využívá opět posunu hrtanu, tentokrát dolů, a posunu kořene jazyka dozadu. Celá promluva je navíc částečně nazálně zabarvena a Ferda zde používá hlubší hlas a pomalejší tempo, přičemž na konci dochází k výraznějšímu závěrovému zpomalení. Pomalé tempo společně s hlubším hlasem a nápadnou rytmizací se užívá k znázornění těžkopádnosti a prostoduchosti osoby (srov. Günthner, 1999, s. 699). Toto zvukové znázornění Ferdova kolegy jako prostoduché osoby je v souladu nejen s předchozí externí evaluací *blbec*, ale zároveň i s ohledem na dříve známý kontext, na nějž Ferda odkazuje (na řádcích 20–21) prostřednictvím slov *náš couvatel\ náš couvate:l* (přezdívka stanovená na základě dřívějšího vyprávění).

Jako osobu nízké inteligence ve svém vyprávění reprodukuje reprodukováného mluvícího i Lukas, přičemž je patrný posun, resp. moment změny evaluace reprodukováného mluvícího jako méně inteligentního. V první z replik je reprodukováný předváděn jako osoba inteligentní, „znalecká“ (řádky 1–2), následně, po prodělané zkušenosti, reprodukuje mluvícího Lukas jako zcestného a méně inteligentního (řádek 4). V první z reprodukováných replik chybí následně využití zvukové kvality.

(11) No jasně (TNL01)

Lukas na návštěvě u Aničky vypráví o tom, jak s kamarádem, který se údajně vyzná ve výrobě lodí, opravoval loď

LU = Lukas

AN = Anička

- 1 LU: řek mi <<f>no to musíš celou tu loď takhle natřít, a pak
 2 na to dát to plátno;> že jo; (.) říkám ty voe tak za ním za
 3 půl hodiny, ty vole <<f>dyť to nejde udělat ne:, to musím
 4 mít srolovaný to plátno ne, a rolovat ho;>
 5 (..) <<nižší+len+rall+|+>no jasně vole,> (..)
 6 AN: ((smích))
 7 LU: říkám <<vyšší>aha, hm, dobrý no>

V obou příkladech je možné se při interpretaci významů užitých k interní evaluaci opřít i o evaluaci externí. Nižší výška hlasu a pomalejší tempo, doplněné v příkladu 9 i o sonorizaci *k* ve slově *natankovat*, jsou oběma mluvčími využity k prezentování reprodukováného člověka jako zaostalého, resp. méně inteligentního. Ze srovnání se studii zabývajícími se zvukovými charakteristikami řeči retardovaných mluvčích (Albertini et al., 2010; Lee — Thorpe — Verhoeven, 2009; Moura et al., 2008), resp. převážně mluvčích trpících Downovým syndromem vyplývá, že právě nižší Fo a pomalé tempo jsou i z odborného hlediska považovány za základní zvukové kvality, jimiž se vyznačuje řeč mentálně retardovaných. Existující studie, které se zabývají řečí osob postižených Downovým syndromem, spíše vyvracejí pravdivost hypotézy o nižší Fo řeči postižených. I tyto studie se však fakticky shodují na tom, že domněnka o nižší Fo je široce rozšířenou a desetiletí trvající. Tyto studie také objasňují, že z hlediska percepčního a zkušenostního je tato charakteristika opodstatněná, může totiž souviset s protikladem mezi skutečnou, anatomickou výškou mluvčího (u dětí navíc s domnělým věkem) a výškou hlasu. U osob menšího vzrůstu je předpoklad vyšší Fo, což vyplývá z anatomické stavby těla a řečových orgánů. U dětí potom dochází k prohlubování hlasu s přibývajícím věkem, což je opět dáno anatomickými změnami ve velikosti hrtanu a délce hlasivek. Oproti normálně se vyvíjejícím dětem jsou děti s Downovým syndromem menšího vzrůstu a působí mladším dojmem než děti stejného věku. Jejich hlas, který je, co se týče Fo, úměrně hluboký věku, je v přímém kontrastu s jejich mladším vzhledem a může tak působit dojmem neúměrně hlubokým. Pomalejší tempo řeči mentálně retardovaných pak vyplývá z horší pohyblivosti řečových orgánů, resp. především hrtanu.

Ze srovnání východisek a výsledků odborných studií zabývajících se řečí mentálně retardovaných a ze zvukových kvalit užívaných podle všeho konzistentně k inscenaci méně inteligentních osob (příklady 9 a 11 v této studii; srov. též Günthner, 1999, s. 699) vyplývá, že vědomí spojitosti určitých zvukových kvalit s jistými skupinami mluvčích by mohlo být součástí jazykové kompetence mluvčích daného sociálního společenství.

Zvuková realizace reprodukováné řeči navíc kromě již zmíněných prozodických aspektů úzce souvisí s větnou intonací. Jak píše Palková (1994, s. 160), „základní, plně gramatikalizované a v popisech jazyků zachycované je užití větné intonace k rozlišení různé komunikační platnosti větných celků“. Vychází je v tomto případě především intonační rozlišení ukončených a neukončených výpovědí a v češtině také rozlišení stoupavé a klesavé kadence, které jako jediné odlišuje oznamovací větu od zjišťovací otázky. V reprodukováné řeči má větná intonace dvojí funkční využití, slouží 1. k interní evaluaci reprodukováného mluvčího a 2. jako ekvivalent interpunkce v rámci reprodukováné řeči.

4.1 INTERNÍ EVALUACE REPRODUKOVANÉHO MLUVČÍHO

Mluvčí mohou k odlišení reprodukováné výpovědi od aktuální promluvy využívat rovněž intonační kadence, opět jako jednoho zvukového prvku v kombinaci více zvukových kvalit. Takovéto funkční využití větné intonace se v analyzovaných datech objevuje pouze jednou, nelze tedy zobecňovat a usuzovat na úzus běžných mluvčích. Lze však předpokládat, že pakliže mluvčí uplatňují intonační kadence k interní evaluaci

reprodukováného mluvčího, využívají k tomu více variant příznakových (srov. Palková, 1994, s. 316). Stoupavá antikadence se běžně rozděluje na pokračující a ukončující, přičemž ukončující stoupavá antikadence se vyskytuje výhradně ve zjišťovacích otázkách (srov. Daneš, 1949).

V následujícím úryvku využívá mluvčí v reprodukované řeči příznakové stoupavé antikadence, a to v oznamovacích větách. Reprodukováná řeč je tvořena několika větami, které jsou uzavřené ukončujícím melodémem stoupavým.

(12) Výběr jména (T102)

Narativní interview probíhající doma u respondentky KM; hovoří se o výběru jmen pro děti

KM = respondentka

AN = Anička, tazatel

- 512 KM: těch Agátek je jakoby víc ale, (0,7s) Ágnes sne- sme
 513 nepotkali zatím, až teda teďka vlastně to je/ z tý školy
 514 taky kam děti choděj, tak e: jejich teďka nejmladší miminko
 515 co se jim narodilo, tak jí dali jako Ágnes; [já sem říkala]
 516 AN: [jo\]
 517 KM: <<šepot+cresc> ježiš ty jo vy ste se nechali inspiro[vat,>
 518 a vona nějak <<vyšší> nevi:m, (vlastně) sme na to tak
 519 ňák přišli i sami:/ nebo:,> já nevim\] (..) [nevim no\
 520 AN: [(smích)] [tak:,]
 521 (...)

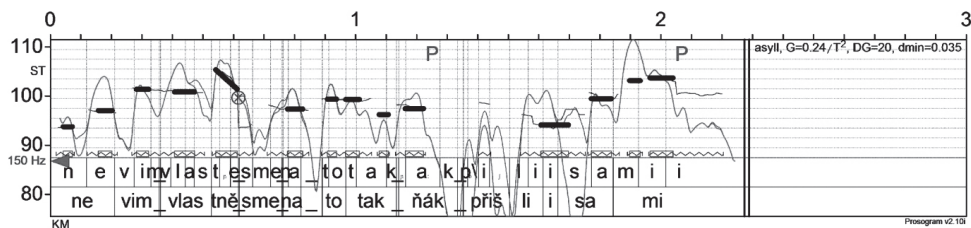
V tomto úryvku KM od výběru jména pro dceru dochází ke komentáři o jeho unikátnosti. V návaznosti na to, že se *nepotkali zatím* (řádky 512–513) s nikým se stejným jménem, si vzpomíná na to, že se s někým takovým setkali *teďka vlastně*, tj. opravuje své předchozí tvrzení a rozvíjí následně krátké vyprávění o své reakci na volbu stejného jména někým jiným (řádek 515 a dále). Nejprve KM reprodukuje svou vlastní řeč, v níž se druhé maminky ptala, jestli se nechali inspirovat s výběrem jména Agnes u nich. Při reprodukci své promluvy využívá šepotu s tím, že hlasitost v průběhu výpovědi stoupá a šepot se mění v normální fonaci. Následuje uvození repliky matky, která jméno Agnes pro své dítě zvolila. Tato reprodukováná řeč se vyznačuje vysokým hlasem a právě příznakovou stoupavou antikadencí.

(12) Nevim. Vlastně sme na to tak ňák přišli i “sami.

- 1.....mi.
 2.....Vlastně.....”sa.....
 3.....vim.....sme..na..to..tak..ňák..přišli..i.....
 4..Ne.....

Jak je z předcházejícího schematického zobrazení patrné, ke stoupanutí dochází jak u první krátké věty *nevim*, tak i dále na konci následujícího tvrzení. Vzestupy into-

nace v rámci této reprodukované řeči dokresluje i následující grafické znázornění na obrázku 4.

OBŘÁZEK 4: Výběr jména — znázornění pohybů Fo v nukleu slabik (v púltónech) v programu Prosogram.

Problematické stoupavé antikadence v oznamovacích větách je obzvlášť v posledních letech věnována značná pozornost v anglickojazyčných studiích. O tomto jevu týkajícím se intonace se hovoří jako o tzv. *uptalk* nebo *high rise terminals* (HRTs). *Uptalk* je někdy definován jako sémanticky vyprázdněné užívání stoupavé antikadence v deklarativních větách (Shokeir, 2008). Warren (2016, s. 2) *uptalku* ale ve své monografii připisuje určité významy a definuje jej následovně: „[A] marked rising intonation pattern found at the ends of intonation units realised on declarative utterances, and which serves primarily to check comprehension or to seek feedback.“ Forma této intonační struktury je pak v těchto studiích běžně popisována za pomoci transkripčního systému ToBI (*Tone and Break Index*), a to s hraničním tónem H% (Di Gioacchino — Jessop, 2011; Shokeir, 2008).

Distribuce stoupavé intonační struktury v českém jazyce je srovnatelná s její distribucí v angličtině. Tato intonační struktura se uplatňuje primárně v podobě neukončujícího melodému a dále také v otázce zjišťovací v podobě stoupavého melodému. Spíše sekundárně se uplatňuje ukončující stoupavý melodém ve větách oznamovacích. Jedná se o nestandardní užití, tj. toto užívání není zcela běžným územ v českém jazyce, což umožňuje užití stoupavé antikadence jako kontextualizačního vodítka v oznamovací větě.⁵ Toto však zároveň nevylučuje ani její nepříznačkové užívání v oznamovacích větách, které může být důsledkem nevědomého přizpůsobování se jiným mluvčím, u nichž je tato intonační struktura rozšířena. Jak dokládají studie z anglickojazyčného prostředí, je *uptalk* více doménou žen nežli mužů (Shokeir, 2008), přičemž se často v kontextu s ním hovoří o epidemii (Davis, 2002).

Antikadence v oznamovacích větách v českém jazyce není pravděpodobně natolik rozšířeným jevem jako v angličtině. V češtině se jejímu výzkumu zdá se nevěnují žádné dostupné studie. Zajímavé je z tohoto hlediska i využití stoupavé antikadence v reprodukované řeči, které naznačuje, že i v českém jazykovém prostředí má tato nestandardní intonační struktura svou oporu v percepci běžného mluvčího češ-

⁵ Záleží ovšem také na umístění věty v replice: pokud se hranice věty nekryje s hranicí repliky, může být i na konci syntakticky ukončené věty užito neukončujícího melodému.

tiny, resp. mluvčí, která se běžně pohybuje v bilingvním česko-anglickém prostředí. V tomto konkrétním příkladu je možné, že mluvčí uplatňuje v českém jazyce svou jazykovou kompetenci z angličtiny, tj. využívá uptalk.

4.2 EKVIVALENT INTERPUNKCE V RÁMCI REPRODUKOVANÉ ŘEČI

Kromě evaluační funkce má větná intonace i v reprodukované řeči funkci delimitační. V reprodukované řeči převažuje melodém ukončující nad melodémem neukončujícím, který je naopak v rozhovorech, a především v konverzačních příbězích běžnější (srov. Müllerová — Kubička, 1979). Ukončující melodém spolu se změnou uplatněných zvukových kvalit slouží k vymezení reprodukované řeči v aktuálním proudu řeči, tj. jako ekvivalent typografického značení.

(13) Ryby v bazénu (TNJ02)

Lukas na návštěvě u tety (AL) vypráví o tom, jak mu lekly ryby, které přes zimu pravidelně přechovávají v bazénu

LU = Lukas (vypravěč, host)

AL = Alena (adresát, teta)

AN = Anička (adresát)

- 36 LU: ale jak bylo asi dusno; nebo něco takového; já sem vodje:l
 37 přes noc pry:č; přijel sem vopoledne: nebo k večeru:; (...)
 38 <<šepot+cresc>proč tam sou ty ryby vyházený; to se fotr
 39 posral nebo co: zas\ Mařenka:
 40 AL: [((smích))]
 41 LU: [tady: vole:] lovila [ryby nebo:] co to je za hovadinu že
 42 jo/>
 43 AN: [((smích))]
 44 LU: tak mu volám <<f>vole proč mám ty ryby VYHÁZENÝ Z TOHO
 45 BAZÉNU KURVA/> (..) a vo:n <<p>hele nezlob se ale byly
 46 chcípły\ že jo/> říkam <<p>aha: hele no tak to promiň\> sem
 47 na něj byl nasranej že to vyházel vo:n\ bylo mi to divný
 48 [jako proč by to děla:l že jo;]
 49 AN: [((smích))]

V tomto úryvku Lukas vypráví o tom, jak dorazil domů a zjistil, že bazén je prázdný a ryby jsou vyházené venku na trávě. Svůj údiv a reakci vyjadřuje nejen slovy (*proč tam sou ty ryby vyházený* atd.), ale právě i pomocí reprodukované řeči (řádky 38–39 a 41). Následně reprodukuje telefonní rozhovor mezi sebou a svým otcem (řádky 43–45). K reprodukci své řeči využívá vyšší hlasitosti, která ukazuje na jeho rozčílenost, což doplňuje i následnou externí evaluací svého psychického stavu v řádku 45 (*sem na něj byl nasranej*). Otcovu promluvu a svou následnou reakci na ni již reprodukuje tišším, tj. klidnějším hlasem.

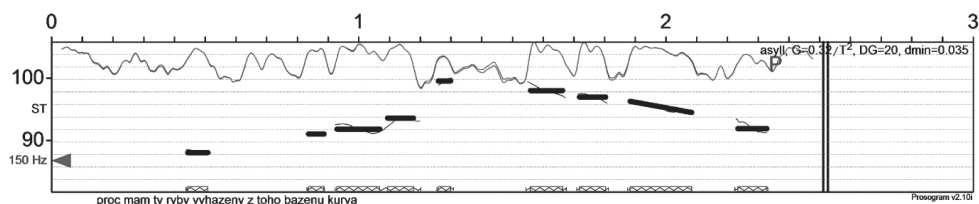
Následující schéma ukazuje průběh větné intonace v konkrétní reprodukované řeči (řádky 43–44):

(14) Hele, proč mam ty ryby ,vyházený z toho bazénu, kurva?

- 1..... z toho..ba.....
 2..... házený..... zé.....
 3..... ryby..”vy..... nu..kurva
 4..Hele..proč..mam..ty.....

Jedná se o jednu z forem melodému ukončujícího klesavého. Schéma 14 je dokresleno také v následujícím grafickém znázornění intonační křivky (obrázek 5).

OBRÁZEK 5: Ryby v bazénu — znázornění pohybů F_0 v nukleu slabik (v púltonech) v programu Prosogram.

5 DISKUSE

Na základě provedené analýzy prozodických aspektů reprodukované řeči vyvstala otázka, zdali lze zde aplikovaný a hojně využívaný popis zvukových prostředků doplněný o instrumentální analýzu signálu považovat za dostačující. Možnou alternativu k aktuálně využívanému popisu by mohla představovat vhodně uzpůsobená metoda hlasových profilů.

Kromě otázky popisu zvukových prostředků byla také nastolena otázka, co mluvčí změnami formy, tj. využitím daných zvukových prostředků, dělají. Data ukazují, že při analýze je nutné vycházet od externí evaluace k interní evaluaci, resp. že právě reprodukováná řeč umožňuje tento analytický postup. Ve výsledku je tedy možno spojit konkrétní označení předvádění jevu, jenž byl označen samotným mluvčím, s následně využitými zvukovými kvalitami (viz příklady 9 a 11). Neumožňuje-li daný příklad vycházet z výslovné externí evaluace, je také možno vycházet ze sekvenčního zakotvení dané výpovědi, tj. i když tvrzení neobsahuje externí evaluaci, je ji v některých případech možno vyvozovat z pointy příběhu, popř. ze situačního kontextu (viz příklad 1). Tato interpretace je však již výrazněji zatížena introspekci výzkumníka, tj. analyzovány by měly být primárně příklady obsahující externí evaluaci stanovenou mluvčím, který zároveň produkuje reprodukovanou řeč. Pravděpodobně neexistuje jiný druh dat, který by umožňoval zakládat analýzu afektivních stavů, ba dokonce charakteristik osobnosti přímo na pojmenování daného mluvčího.

Při analýze reprodukované řeči je také zároveň nutné mít na paměti, že se nejedná pouze o inscenování afektivních stavů, ale i stavů trvalejších, za něž může být považována např. charakteristika osobnosti (např. nízká inteligence).

6 ZÁVĚR

V této studii jsme se věnovali prozodickým aspektům reprodukované řeči v konverzačních příbězích. Analyzovali jsme data z českých rozhovorů za pomoci kombinace metod interakční sociolingvistiky, konverzační analýzy a interakční analýzy prozodie.

V nahrávkách, které jsme analyzovali, byly nejčastěji užívanými zvukovými kvalitami změny výškové polohy a úrovně hlasitosti. Častá byla také silná rytmizace reprodukováných promluv. Použití těchto zvukových kvalit bývá obvykle komplexní, tj. mluvčí využívají celého souboru prostředků. Tyto kvality působí především na principu kontrastu, tj. v přímé souvislosti s ostatní řečí. Využívání těchto kvalit je příkladem tzv. kontextualizačních vodítek, o nichž nejen v souvislosti s prozodií hovoří Gumperz (1982).

Zdá se, že volba kontextualizačních vodítek není zcela individuální, ale je spíše součástí jazykové kompetence a společná určitému sociálnímu společenství. Pravděpodobně se v inscenování reprodukované řeči odráží vnímání a následné vytváření obrazu určitých mluvnických typů, resp. by bylo možné říci někdy i stereotypů. Například využití pomalejšího tempa, závěrového zpomalování, hlubšího hlasu a sníženého hrtanového hlasu slouží jako prostředek pro inscenaci méně inteligentního člověka. Využití zmíněných kvalit je konzistentní i co do hypotéz a určitých závěrů odborných studií zabývajících se řečí retardovaných mluvčích. Volba odpovídajících zvukových kvalit se navíc zdá se lišit v závislosti na adresátovi, resp. adresovaném sociálním společenství. Zároveň naznačuje rozdílné užívání určitých prozodických vlastností tendence mluvčích preferovat, resp. příkládat různou váhu jednotlivým suprasegmentálním rysům.

Absence využití více nestandardních zvukových vlastností může způsobit komunikační problémy, které vedou k iniciaci opravy a následnému metajazykovému komentáři týkajícímu se reprodukované řeči.

PODĚKOVÁNÍ:

Rádi bychom vyjádřili naši vděčnost Lence Weingartové za její kritické zhodnocení a okomentování předchozí verze tohoto článku. Její poznámky pro nás byly významným přínosem, neboť nám umožnily podívat se na tuto práci jiným prizmatem, čímž dotvořily v mnohém výslednou podobu článku. Dále děkujeme všem, kteří pořídili nahrávky a umožnili nám analyzovat neformální rozhovory, jichž se spolu se svými blízkými zúčastnili.

LITERATURA:

ALBERTINI, Giorgio — BONASSI, Stefano
Aurelio — DALL'ARMI, Valentina —
GIACHETTI, Ilaria — GIAQUINTO, Salvatore —
MIGNANO, Michele (2010): Spectral analysis
of the voice in Down Syndrome. *Research in
Developmental Disabilities*, 31(5), s. 995–1001.

BACHTIN, Michail Michajlovič (1980): *Román
jako dialog*. Praha: Odeon.
BARTH-WEINGARTEN, Dagmar — REBER,
Elisabeth — SELTING, Margret (2010): *Prosody
in Interaction*. Amsterdam — Philadelphia, PA:
John Benjamins.

- BOERSMA, Paul — WEENINK, David (2016): *Praat: Doing Phonetics by Computer* [počítačový program; online]. Dostupné z WWW: <<http://www.praat.org/>>.
- CLIFT, Rebecca (2016): *Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CLIFT, Rebecca — HOLT, Elizabeth (2007): Introduction. In: Elizabeth Holt — Rebecca Clift (eds.), *Reporting Talk: Reported Speech in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–16.
- COUPER-KUHLEN, Elizabeth (1998): Coherent voicing: on prosody in conversational reported speech [working paper / technical report; online]. *InLiSt: Interaction and Linguistics Structures*, 1. Cit. 26. 10. 2017. Dostupné z WWW: <www.inlist.uni-bayreuth.de/issues/1/inlist1.pdf>.
- COUPER-KUHLEN, Elizabeth — FORD, Cecilia E. (eds.) (2004): *Sound Patterns in Interaction: Cross-Linguistic Studies from Conversation*. Amsterdam — Philadelphia, PA: John Benjamins.
- COUPER-KUHLEN, Elizabeth — SELTING, Margret (1996): Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic perspective on interaction. In: Elizabeth Couper-Kuhlen — Margret Selting (eds.), *Prosody in Conversation: Interactional Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 11–56.
- ČECHOVÁ, Marie (2005): Příznakovost systémová a situačně-kontextová. *Naše řeč*, 88(1), s. 9–17.
- DANEŠ, František (1949): Intonace otázky. *Naše řeč*, 33(3–4), s. 62–68.
- DAVIS, Hank (2002): The canuck uptalk epidemic. *Globe and Mail*, 3. 1. 2002.
- DI GIOACCHINO, Martina — JESSOP, Lorena Crook (2011): Uptalk: towards a quantitative analysis. *Toronto Working Papers in Linguistics*, 33(1), s. 1–16.
- Eco, Umberto (2010): *Lector in fabula: Role čtenáře aneb Interpretací kooperace v narativních textech*. Praha: Academia.
- FRICK, Maria — RIIONHEIMO, Helka (2013): Bilingual voicing: a study of code-switching in the reported speech of Finnish immigrants in Estonia. *Multilingua*, 32(5), s. 565–599.
- GUMPERZ, John J. (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GÜNTHER, Susanne (1999): Polyphony and the 'layering of voices' in reported dialogues: an analysis of the use of prosodic devices in everyday reported speech. *Journal of Pragmatics*, 31(5), s. 685–708.
- GUZIK, Karita M. (2004): Acoustic analysis of phonetic parameters of less masculine sounding German speech. *Arbeitsberichte des Instituts für Phonetik und digitale Sprachverarbeitung der Universität Kiel (AIPUK)*, 36, s. 15–29.
- HÁJEK, Martin — HAVLÍK, Martin — NEKVAŘIL, Jiří (2012): Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 48(2), s. 199–223.
- HARDCASTLE, William J. — MACKENZIE BECK, J. (2005): *A Figure of Speech: A Festschrift for John Laver*. Mahwah, NJ — London: Lawrence Erlbaum Associates.
- JAKOBSON, Roman (1995): Lingvistika a poetika. In: Roman Jakobson, *Poetická funkce*. Jinočany: H&H, s. 74–105.
- KLEWITZ, Gabriele — COUPER-KUHLEN, Elizabeth (1999): Quote — unquote? The role of prosody in the contextualization of reported speech sequences. *Pragmatics*, 9(4), s. 459–485.
- LABOV, William (1972): *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- LAVÉ, John D. M. (1968): Voice quality and indexical information. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 3(1), s. 43–54.
- LEE, Mary T. — THORPE, Jude — VERHOEVEN, Jo (2009): Intonation and phonation in young adults with Down syndrome. *Journal of Voice*, 23(1), s. 82–87.
- MOURA, Carla Pinto — CUNHA, Luís Miguel — VILARINHO, Helena — CUNHA, Maria João — FREITAS, Diamantino — PALHA, Miguel — PUESCHEL, Siegfried M. — PAIS-CLEMENTE, M.

- (2008): Voice parameters in children with Down syndrome. *Journal of Voice*, 22(1), s. 34–42.
- MÜLLEROVÁ, Olga — KUBIČKA, Jiří (1979): Některé rysy intonačního členění nepřipravených mluvených projevů. *Slovo a slovesnost*, 40(1), s. 23–31.
- PÁLKOVÁ, Zdena (1994): *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum.
- PÉPIOT, Erwan (2012): Voice, speech and gender: male-female acoustic differences and cross-language variation in English and French speakers. *XVèmes Rencontres Jeunes Chercheurs de l'ED 268*. Paris: France.
- POMERANTZ, Anita (1986): Extreme case formulations: a way of legitimizing claims. *Human Studies*, 9(2–3), s. 219–229.
- SAMS, Jessie (2010): Quoting the unspoken: an analysis of quotations in spoken discourse. *Journal of Pragmatics*, 42(11), s. 3147–3160.
- SAN SEGUNDO, Eugenia — MOMPEAN, Jose A. (2017): A simplified vocal profile analysis protocol for the assessment of voice quality and speaker similarity. *Journal of Voice*, 31(5), s. 644.e11–644.e27.
- SELTING, Margret — COUPER-KUHLEN, Elizabeth (1996): Introduction. In: Elizabeth Couper-Kuhlen — Margret Selting (eds.), *Prosody in Conversation: Interactional Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–10.
- SELTING, Margret — COUPER-KUHLEN, Elizabeth (eds.) (2001): *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam — Philadelphia, PA: John Benjamins.
- SIDNELL, Jack — STIVERS, Tanya (eds.) (2013): *The Handbook of Conversation Analysis*. Malden, MA — Oxford — Chichester: Wiley-Blackwell.
- SHOKEIR, Vanessa (2008): Evidence for the stable use of uptalk in South Ontario English. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics: Selected Papers from New Ways of Analyzing Variation (NWAY)*, 14(2), s. 16–24.
- SZCZEPK REED, Beatrice (2006): *Prosodic Orientation in English Conversation*. Basingstoke — New York, NY: Palgrave Macmillan.
- VOLÍN, Jan — POESOVÁ, Kristýna — WEINGARTOVÁ, Lenka (2015): Speech melody properties in English, Czech and Czech English: reference and interference. *Research in Language*, 13(1), s. 107–123.
- WALKER, Gareth (2013): Phonetics and prosody in conversation. In: Jack Sidnell — Tanya Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Malden, MA — Oxford — Chichester: Wiley-Blackwell, s. 455–474.
- WARREN, Paul (2016): *Uptalk: The Phenomenon of Rising Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.

PŘÍLOHA 1: TRANSKRIPČNÍ KONVENCE

,	mírně stoupavá intonace
;	mírně klesavá intonace
/	stoupavá intonace
\	klesavá intonace
[]	překryv replik
(já)	špatně slyšitelná část
()	neslyšitelná část
=	okamžité navázání na předchozí repliku
:	dloužení předcházejícího segmentu
<>	mluvení se smíchem
(())	komentář autora
(1s)	délka pauzy
(.)(.)(...)	stále slyšitelné pauzy o délce menší než 0,5 s
já	důraz na slově
JÁ	hlasitější mluvení až křik

Změny hlasitosti a tempa

<<f>>	forte, hlasité
<<ff>>	fortissimo, velmi hlasité
<<p>>	piano, tiché
<<pp>>	pianissimo, velmi tiché
<<all>>	allegro, rychlé
<<len>>	lento, pomalé
<<cresc>>	crescendo, zesilování
<<dim>>	diminuendo, ztišování
<<acc>>	accelerando, zrychlování
<<rall>>	rallentando, zpomalování

Typy fonace

<<tlač>>	tlačená
<<třep>>	třepená
<<fals>>	falsetto
<<dyš>>	dyšná
<<šepot>>	šepot

Změny výšky

<<vyšší>>	zvýšení výškové polohy
<<nižší>>	snížení výškové polohy

Ostatní

<<nasal>>	nazalizace
<<denasal>>	denazalizace
<<↑>>	posun hrtanu nahoru

<<↓>>	posun hrtanu dolů
<<←>>	posun jazyka dozadu
<<↑>>	posun jazyka nahoru
“	větný přízvuk
‘	slovní přízvuk
	konec přízvukového taktu
	konec promluвовého úseku

Eliška Zaepernicková | Fonetický ústav FF UK
<eliska.zaepernickova@gmail.com>

Martin Havlík | Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
<havlik@ujc.cas.cz>